

Тихомирова Є.Б.*

УКРАЇНСЬКА АМЕРИКАНІСТИКА: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

У статті розглядається політологічний дискурс української американістики. Автор здійснює аналіз наукових визначень американістики, аналізує еволюцію української американістики, виявляє основні напрямки політологічних досліджень українських американістів та робить висновок, що входження України в глобалізаційний простір потребує не лише теоретичної рефлексії, але й підвищення впливу політологічного дискурсу на когнітивну сферу громадськості та його входження в свідомість української громадськості.

Ключові слова: американістика, American Studies, північна американістика, афро-американістика, латино-американістика, іберо-американістика, політологічний дискурс.

В статье рассматривается политологический дискурс украинской американистики. Автор осуществляет анализ научных определений американистики, анализирует эволюцию украинской американистики, выявляет основные направления политологических исследований украинских американистов и делает вывод, что вхождение Украины в глобализационное пространство требует не только теоретической рефлексии, но и повышение влияния политологического дискурсу на когнитивную сферу общественности и его вхождение в сознание украинской общественности.

Ключевые слова: американистика, American Studies, северная американистика, афро-американистика, латино-американистика, иберо-американистика, политологический дискурс.

The article considers the discourse of political science Ukrainian American Studies. The author analyzes the definitions of American Studies, analyzes the evolution of Ukrainian American studies, identifies the main directions of Ukrainian Political Studies, American Studies, and concludes that Ukraine's entry into the space of globalization requires not only theoretical reflection, but also increase the influence of political science discourse on cognition and his public entry into the consciousness of Ukrainian public.

Keywords: American Studies, North American Studies, Latin American Studies, Ibero-American Studies, Afro-American Studies, political science discourse.

Постановка наукової проблеми та її значення. Політичний досвід і політична система США завжди викликали інтерес української громадськості. Вивчаючи їх, ми починаємо краще розуміти свою власну країну, особливості й своєрідність її історичного досвіду. Актуальність дослідження американського суспільства стала ще більш очевидною, коли незалежна Україна почала шукати найбільш ефективні шляхи подальших змін.

* доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковці вивчали американські моделі розвитку, іноді занадто ідеалізували їх, прагнучи подолати радянські підходи і стереотипи сприйняття американської політичної теорії і практики. Необхідність зміцнення взаєморозуміння між Україною й США сформувалася на основі розуміння неможливості розглядати сучасний політичний процес на основі стереотипів часів «холодної війни».

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Дослідженню внеску українських науковців-політологів у розвиток американістики присвячено лише окремі сторінки праць, як правило, дисертаційного формату, в яких вказується на заслуги окремих українських політологів у дослідження тих чи інших аспектів розвитку політичного процесу США. Найбільш ґрунтовно ця проблема була проаналізована наприкінці 90-х років ХХ століття у докторській дисертації А.В. Дашкевича [2, с. 4-5], науковим консультантом якого був Є.Є. Камінський. На початку ХХІ століття про окремі напрямки розвитку української американістики писав П.А. Сіновець [12]. Разом з тим, комплексні узагальнюючі праці української американістики досьгодні фактично відсутні.

Саме тому **метою** нашого дослідження став комплексний аналіз політологічного дискурсу української американістики (на прикладі її, так званого, північного сегмента), що має дати загальне уявлення про стан сучасної вітчизняної американістики, дозволяє виявити основні етапи та проблеми її розвитку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дискурс (фр. discours, англ. discourse, від лат. discursus біг уперед-назад; рух, круговорот; бесіда, розмова) – мова, процес мовної діяльності; спосіб говоріння. Цей термін є досить багатозначним. У нашій праці даний термін вживається в розумінні, яке йде від французького структуралізму та постструктуралізму і розуміється як спосіб говоріння й обов'язково має визначення – який або чий дискурс, тому що дослідників цікавить не дискурс узагалі, а його конкретні різновиди, що задаються широким набором параметрів: чисто мовними відмітними рисами (у тій мірі, у якій вони можуть бути чітко ідентифіковані), стилістичною специфікою (багато в чому обумовленої кількісними тенденціями у використанні мовних засобів), а також специфікою тематики, систем переконань, способів міркування і т.д. (можна було б сказати, що дискурс у даному розумінні – це стилістична специфіка плюс ідеологія, що стоїть за нею). Більш того, передбачається, що спосіб говоріння багато в чому визначає і створює саму предметну сферу дискурсу, а також відповідні їй соціальні інститути. По суті справи, визначення який або чий дискурс може розглядатися як указівка на комунікативну своєрідність суб'єкта соціальної дії, причому цей суб'єкт може бути конкретним, груповим або навіть абстрактним: використовуючи, наприклад, вираз дискурс насильства, мають на увазі не стільки те, як говорять про насильство, стільки те, як абстрактний соціальний агент «насильство» виявляє себе в комунікативних формах – що цілком відповідає традиційному виразу типу мова насильства [3].

Вимірювати політологічний дискурс публікацій американістів можна на основі кількох критеріїв. Зокрема, «США-внутрішня політика», «США в контексті політики окремих президентів (Рейган, Буш, Обама тощо)», «США-зовнішня політика», «США у світі (геополітичний вимір)», «США і міжнародні організації»; «США і Європа», «США і Україна», «США і Азія», «США і Африка», «США і Латинська Америка», «США – партійна система», «США – політична культура, політичні технології, партійна система, американський електоральний процес», «Інформаційна політика США», «Проблеми політичної науки в американській політології», «Американські політологи і політологія» тощо.

Термін «американістика» (**American Studies**), як відомо, трактують:

- у широкому смислі слова як сукупність наук, що вивчають історію, мови, літературу й культуру народів Америки, у цьому контексті вживається англomовний аналог – **American Studies**;

- у вузькому розумінні як сукупність наукових дисциплін, що вивчають мови, культуру й історію народів лише Сполучених Штатів Америки (іноді або/та Канади) – деякі науковці вживають термін «північна американістика» (North American Studies);

- для позначення досліджень центрально- і південноамериканських країн вживаються терміни «латиноамериканістика» (**Latin American Studies**) або «іберо-американістика» (**Ibero-American Studies**), специфіки життя афроамериканців – «афро-американістика» (**Afro-American Studies**).

Статистика запитів щодо досліджуваних термінів на українських сайтах з допомогою двох пошукових систем подано далі.

**Пошук україно- та англomовних термінів у пошукових системах
(на українських сайтах 08.02.2012)**

№ п/п	Терміни	Яндекс	Google
1	Американістика	1317	33000
2	Північна американістика	280	148
3	Афро-американістика	34	2520
4	Латино-американістика	46	110
5	Іберо-американістика	1	65
6	American Studies	655 000	63300
7	North American Studies	357000	6000
8	Latin American Studies	155000	5630
9	Ibero-American Studies	179	174
10	Afro-American Studies	1034	928

Як бачимо, найбільш поширеними на **Google** є два українсько-мовні терміни – загальний «американістика» і спеціальний – «афро-американістика»; на **Яндекс** – загальний «американістика» і спеціальний – «північна американістика». Подібна ситуація і з російськими еквівалентами. Що стосується англomовних термінів, то тут ситуація в абсолютних цифрах інша, але тенденції зберігаються – загальний термін «американістика» має першість в обох системах пошуку, на другому місці і в одному, і в іншому випадках, – спеціальний термін – «північна американістика»

Перший, початковий етап розвитку української американістики ми пропонуємо назвати **протоісторією**. Він пов'язаний з американістикою колишнього СРСР, яка відверто керувалася класовим принципом, що призводив до наукової упередженості. Цей принцип сприяв акцентуваці уваги на розходженнях, що існували між США та СРСР, односторонності трактувань американської теорії політики і практики політичного розвитку.

Ми погоджуємося з думкою російських дослідників, які вважають, що американістика відноситься до числа найбільш постраждалих дисциплін, оскільки її цілі, завдання й методи були ідеологізовані сильніше інших наукових напрямків, тому що США мали статус головного опонента СРСР в «холодній війні». «Разом з тим, повної інституціональної й

методологічної катастрофи американістики як академічної дисципліни не відбулося, багато дослідників-американістів зуміли в нових умовах переконливо довести, що їхня наукова кваліфікація трималася не тільки на вмінні грамотно узгоджувати опубліковані тексти з ідеологічним каноном, але й на володінні великим фактичним матеріалом з історії й сучасних проблем Сполучених Штатів. А те, що не вдавалося зробити в радянський період, було реалізовано в 1990-2000-е рр. [8].

Проте, як справедливо зазначає український політолог А. В. Дашкевич, огульне відкидання здобутків радянської американістики є шкідливим для науки крайністю [2, с. 4-5]. Про це пише і інший український дослідник, О. Л. Грицун, зазначаючи, що у 80-і рр. вітчизняна американістика переживала своєрідний бум, тому здобутки радянського періоду могли б скласти джерелознавче і організаційно-методичне підґрунтя для українських вчених [1].

З плином часу, підкреслює А. В. Дашкевич, зберігають наукову цінність праці дослідників з академічних інститутів, особливо присвячені структурним питанням, критиці ідеології та діяльності служб і відомств, специфіці їх організації та зв'язків з науково-ідеологічними центрами. «Українська американістика радянських часів, – пише він, – за зрозумілої заідеологізованості, створила цілий ряд солідних праць, які стали вагомим внеском у розуміння внутрішніх витоків ідеології і політики США на світовій арені, впливів американо-радянських відносин, зокрема, в регіоні «Східна Європа». В Інституті соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР під керівництвом академіка А. М. Шлепакова була створена школа американістики, розробки якої, особливо, в галузі етнополітики зайняли провідні позиції на теренах всього СРСР. Історією зовнішньої політики цієї держави успішно займалися фахівці Київського та Одеського університетів на чолі з Г. М. Цветковим та С. Й. Аппатовим» [2, с. 4-5].

Зрозуміло, як вважає багато сучасних вчених, не всі розробки того періоду витримали випробування часом, чому сприяли як ідеологічна заангажованість, так і «наслідки» класового підходу. Проте ці дослідження, створені на широкій базі першоджерел, заклали для української американістики основу подальшого просування на цьому напрямку.

Початок другого, власно українського етапу української американістики, ми відносимо до початку 90-х років ХХ століття. Він почав розвиватися як дослідницький напрям проблем лінгвістики, методики викладання англійської мови, перекладознавства, літературознавства та стилістики. Деякі українські філологи і зараз ототожнюють американістику з окремими складовими цього напрямку в поєднанні з країнознавчими дослідженнями загального плану.

Разом з тим, поглиблення і розширення кола наукових досліджень сприяло розвитку й взаємодії представників різних наукових спеціальностей. Дослідники зазначають, що до істориків, що традиційно становили кадровий кістяк країнознавства, приєдналися економісти, філософи, соціологи, правознавці – американістика в Україні поступово перетворилася на комплексну міждисциплінарну галузь суспільствознавства, що набула автономного характеру. У ній рівноправне положення займає політологічна складова української американістики.

На цьому етапі політологічний дискурс української американістики проявився у публікаціях, присвячених глобальній стратегії США, проблемам формування і реалізації курсу Вашингтона щодо України та інших держав СНД, пошуках нових концептуальних підходів до міжнародної взаємодії США та інших країн світу. На цьому етапі важливе значення у розвитку American Studies зіграла школа американістики Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, зокрема дослідження Є. Є. Камінського,

доктора історичних наук, професора, завідувача відділу європейських і американських досліджень, в яких аналізувалися міжнародні стратегії США у 20-му столітті, політика США щодо України, протодемократичні концепції світового правління і перспективи України у XXI столітті [5].

Вчений і дипломат, провідний науковий співробітник відділу геостратегії, геополітики та геоekonomіки цього ж інституту О. В. Потехін вивчав дипломатію США у Східній Європі [10]; громадську думку США в контексті створення ООН [10]. Значний внесок у розвиток American Studies, зокрема, регіональних аспектів зовнішньої політики США, військово-політичних і прогнозних аспектів доктринального забезпечення глобальної стратегії США здійснив В. М. Чумак, який аналізував основні вузлові елементи і проблеми ядерної політики Сполучених Штатів [14], С. О. Шергин відслідковував еволюцію концептуального підходу США до проблем тихоокеанської безпеки [15].

Третій, сучасний етап української американістики ми відносимо до початку XXI століття, коли українська наука отримала подальший розвиток і охопила нову проблематику дослідження американського суспільства. Сьогодні американістика активно розвивається у рамках кількох політологічних напрямків, зокрема спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки, 23.00.02 – політичні інститути та процеси, 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку, а також спеціальності 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки). Поряд з суто політологічними напрямками праці політологічного дискурсу з американістики можна зустріти і в рамках історичних, філософських спеціальностей.

У цей період продовжує розробку American Studies київська школа американістики Інституту світової економіки і міжнародних відносин, яка досліджує різні аспекти зовнішньої політики США стосовно країн Західної й Східної Європи, а також колишнього Радянського Союзу. Є.Є. Камінський вивчає на початку XXI століття роль США у міжнародних відносинах у контексті перспектив української зовнішньої політики, прогнози та перспективи внутрішнього та зовнішнього розвитку США після президентських виборів і обрання нового Президента – Б.Обами, здійснює порівняльний аналіз діяльності президентів США Барака Обами та Франції Ніколя Саркозі [6].

С.В. Юрченко досліджував основні етапи розвитку американської геостратегії; співвідношення ідеологічної і геополітичної складових американської зовнішньої політики на різних етапах історичного розвитку США; специфіку переходу США від концепції континенталізму до глобальної; модель американського світового лідерства на рубежі 1960-х років; співвідношення ритмічних коливань зовнішньополітичної активності США з розвитком внутрішньополітичних циклів, пов'язаних з природною зміною поколінь в американській політичній еліті [16]. М. М. Рижков Здійснив доктринальний вимір стратегій зовнішньої політики США у контексті глобальної демократизації [11]. І.І. Погорська досліджувала глобальний потенціал США, зазначаючи, що привнесення до глобальної політики Сполученими Штатами особливостей власного політико-культурного розвитку спричинює важливість комплексного аналізу американського сегменту міжнародно-політичних взаємодій як реального інструменталізованого простору глобального стратегічного управління [9].

Новий аспект американістики почав розроблятися у цей період у Національному інституті стратегічних досліджень, де вивчалися проблеми інформаційної безпеки. Наприклад, В. К. Конач здійснив комплексне дослідження процесів становлення, розвитку та трансформації системи забезпечення інформаційної безпеки США, запропонував її періодизацію, дослідив основні засоби її формування та реалізації, визначив основні тен-

денції розвитку та трансформації концептуальних засад урядової політики США у сфері інформаційної безпеки після подій 11 вересня 2001 р. [8].

Т. Г. Жовтенко провів аналіз на прикладі США інформаційного забезпечення політики держави у боротьбі з міжнародним тероризмом, розглянувши зміст, особливості та форми інформаційного забезпечення державної політики США в сфері боротьби з тероризмом на сучасному етапі та діяльність державного апарату США щодо практичного інформаційного забезпечення державної політики країни в боротьбі з міжнародним тероризмом під час Афганської (2001–2002 рр.) та Іракської (2003 р.) військових кампаній в рамках оголошеної Глобальної війни з міжнародним тероризмом з урахуванням новітніх концепцій інформаційно-психологічного впливу – принципів Мережно-центричного протиборства [4]

Значний внесок у вивчення американської політичної думки зробили представники одеської школи академіка С.Й. Аппатова, заслуга яких пов'язана з концептуальним дослідженням зовнішньої політики Вашингтона з різних глобальних і регіональних проблем як у період «холодної війни», «так і після її закінчення на основі аналізу наукових доробків американських політологів. Окреме місце посідає монографія професора І. М. Ковалю «Остання битва холодної війни», в якій висвітлено політику США щодо країн Східної Європи, зокрема, з'ясовано механізми концепції «стримування», що стала засадою при формуванні політики ядерного стримування [12].

Формуються школи політологічної американістики у різних регіонах країни, поступово поширюючись по всій Україні. У Львові, наприклад, досліджувалися різні аспекти теоретичної американської політології, зокрема концепція Р. Даля вивчалася Н.В. Скоблик [13].

Висновки. Вхідження України в глобалізаційний простір потребує подальшого розвитку української американістики. Дослідження американського суспільства викликані потребами нашої країни відшукати найбільш ефективні шляхи подальших змін та моделі розвитку. Українська американістика потребує не лише теоретичної рефлексії, але й підвищення впливу політологічного дискурсу на когнітивну сферу громадськості та його вхідження в свідомість української громадськості.

Перспективи подальшого розвитку української американістики можуть бути пов'язані з формалізацією та кількісними вимірюваннями всіх виокремлених аспектів американістики – північна американістика, афро-американістика, латино-американістика, іbero-американістика.

Список використаних джерел

1. Грицун О.Л. Перегрупуировка общественно-политических сил в США в ходе избирательных кампаний (80-е гг. XX в.) – Д.: Дніпропетровський національний університет, 2002. – 21 с.
2. Дашкевич А.В. Еволюція системи доктринального забезпечення зовнішньої політики США повоєнного періоду 1998 года: Автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.04 / А.В. Дашкевич; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 1998. – 32 с.
3. Дискурс. //Кругосвет. Энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.krugosvet.ru/articles/82/1008254/print.htm>.
4. Жовтенко Т. Г. Інформаційне забезпечення політики держави у боротьбі з міжнародним тероризмом на прикладі США.
5. Камінський Є. Політика США щодо України. Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція / Є. Камінський; Наук.ред. О.Потехін. – 1998. – 547 с.; Політика США

- в українському питанні (1917-1990 рр.): Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.03 / Є.Є. Камінський; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Український ін-т міжнародних відносин. – К., 1993. – 36 с.
6. Камінський Є. Протодемократичні концепції світового правління і перспективи України у XXI столітті / Є. Камінський // Політична думка. – 2001. - № 3. - С. 102-108; Світ переможців і переможених. Міжнародні відносини і українська перспектива на початку XXI століття: монографія / Є.Є. Камінський . – К. : Центр вільної преси, 2008. – 336 с.; Америка і світ після президентських виборів у США / Є. Камінський // Зовнішні справи. – 2008. – № 12. – С. 17–20; Порівняльний аналіз діяльності президентів США Барака Обама та Франції Ніколя Саркозі / Є. Камінський // Зовнішні справи. – 2009. – № 3. – С. 22–25;
  7. Конах В.К. Забезпечення інформаційної безпеки держави як складової системи національної безпеки (приклад США): Автореф. дис... канд. політ. наук: 21.01.01 / В.К. Конах; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2005. – 20 с.
  8. Кубышкин А.И. Университетские учебники по истории США как индикатор состояния российской американистики // Россия и США на страницах учебников: опыт взаимных репрезентаций / Ин-т Кеннана Международного науч. Центра им. В. Вильсона. / А.И. Кубышкин, И.А. Цветков. – Волгоград, 2009. – С. 181-207.
  9. Погорська І. І. США: місія здійснима? Праксеологія творення глобального світу / І.І. Погорська. – Київ: Грамота, 2009. – 520 с.; Погорська І.І. Глобальна потужність США: потенціал трансформації влади в практичну дію / І.І. Погорська // Політологічний вісник. – 2010. – Вип. 47. – С. 322–331.
  10. Потехин А. В. Дипломатія США в Восточной Европе, 1945-1950 / А.В. Потехин. – К. : Наукова думка, 1991. – 140 с.; Общественное мнение США и создание ООН / А. В. Потехин, И. А. Беттяр ; АН СССР, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. – К. : Наукова думка, 1993. – 128 с.
  11. Рижков М. М. Доктринальний вимір стратегій зовнішньої політики США: від стримування до глобальної демократизації: автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.04 / НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2007. – 47с.
  12. Сіновець П.А. Ядерне стримування в політиці США і Росії в постбіполярний період: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / П.А. Сіновець; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. – К., 2004. – 16 с.
  13. Скоблик Н.В. Контроль громадян над лідерами в теорії демократії Р.Даля: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / Н.В. Скоблик; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 20 с.
  14. Чумак В.М. Ядерна стратегія США: від перевершення до нерозповсюдження : монографія / В.М. Чумак. – К. : НІСД, 1999. – 303 с.
  15. Шергин С. А. Эволюция концептуального подхода США к проблемам тихоокеанской безопасности 70-80-е гг.: Дис... д-ра полит. наук: 23.00.04 / РАН; Институт Соединенных Штатов Америки и Канады. – М., 1992. – 313 с.
  16. Юрченко С.В. Геостратегія США в процесі становлення глобальної держави: Автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.04 / С.В. Юрченко; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2001. – 36 с.